

значення розглядуваних лексем проаналізовано за допомогою контекстологічного методу. У роботі розглянуто семантику кольору лексем, які до традиційних колоративів не належать.

Ключові слова: колоратив, семантика, імпліцитний, значення, колір.

Abstract

I. A. Gerasimenko. Words with Implicit Colour Meaning

The article studies Russian lexemes with implicit colour meaning. The aim of the article is to describe the semantics of some adjectives which, apart from “non-colour” direct meanings, render additional colour characteristics. The adjectives have been selected from Russian literature of different genres. The contextual method has been applied to the analysis of the structure of the meanings of the lexemes “буйный”, “пышный”, “нарядный”, “унылый” etc. These words are not referred to the traditional colour terms. The author considers the analyzed adjectives to be implicit colour terms. In spite of the interest to the given problem, the semantics of the words “буйный”, “пышный”, “нарядный”, “унылый” etc. has not been investigated before from this point of view. In the process of the implicit colour terms semantics analysis the author of the article comes to the conclusion that the words which can be used as colour terms in combination with some definite nouns are functioning in the Russian language. Meanwhile, these lexemes are not the only ones which render colour characteristics. There are some more lexical units, the semantics of which will be studied by the author in future works.

Key words: colour term, semantics, implicit, meaning, colour.

О. А. Кудря
(Горлівка)

УДК 81'366=111=161.2

КЛАСИФІКАЦІЯ КОЛЬОРОПОЗНАЧЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Кольоропозначення (далі КП) досліджуються з різних позицій та в межах різних підходів. Так, на матеріалі однієї мови лінгвістів цікавить історія та етимологія КП (Н. Б. Бахліна, О. М. Дзівак), семантика колірної лексики (І. А. Герасименко), літературно-художній потенціал КП (В. Ш. Курмакаєва, І. М. Бабій). На матеріалі двох чи більше мов учені аналізують та порівнюють кількісний склад КП та способи їх номінації в різних мовах, морфолого-синтаксичні особливості КП (В. Г. Кульпіна, Н. Р. Лопатіна) тощо. Проте під час опису КП більше уваги приділяється саме базовим назвам кольору, тоді як вторинні КП, за рахунок яких розширюється склад досліджуваних одиниць, залишаються недостатньо вивченими. Крім того, аналізуючи небазові КП, мовознавці часто змішують поняття похідності та вторинності, зараховуючи до вторинних КП усі похідні кольоропозначення. *Мета статті* – проаналізувати поняття “похідні”, “первинні” та “вторинні” КП. *Матеріалом дослідження* послуговували дані англійських та українських лексикографічних джерел [1, 7, 11, 13, 15].

Носії англійської та української мов для опису колірних якостей реалій навколишнього світу використовують похідні одиниці з колірним значенням. При цьому під похідністю розуміють “формально-семантичні відношення між твірною й похідною основами слів на рівні синхронії” [6, с. 579]. Похідність визначається рядом закономірностей: 1) похідне слово має більшу формальну складність порівняно з твірним (*alabaster* (n) – *alabastrine* (adj), *ash* (n) – *ashen* (adj), *chalk* (n) – *chalky* (adj), *cobalt* (n) – *cobaltic* (adj), *алебастр* (ім.) – *алебастровий* (прикм.), *попіл* (ім.) – *попільний* (прикм.), *крейда* (ім.) – *крейдяний* (прикм.), *кобальт* (ім.) – *кобальтовий* (прикм.)); 2) за змістом похідне є більш розчленованим, семантично насиченішим, ніж твірне; 3) за умови рівної формальної складності слів проводять аналогію з одноструктурними словами, що дає змогу встановити напрямок похідності [6, с. 579]. Вивчення похідних слів має для теорії номінації особливе значення: “Саме стосовно похідної одиниці як одиниці з розчленованою смисловою структурою ми можемо з упевненістю говорити про те, яка ознака предмета була сприйнята як найбільш типова і яскрава для нього та змогла стати “представником” усього класу предметів” [10, с. 70]. В українській мові одиниці з похідною колірною номінацією – це передусім група ад’єктивів, утворених від інших слів за допомогою афіксів. Семантика таких утворень ґрунтується на колірних властивостях прототипних об’єктів. Колірні значення виникають у цих похідних лексем “згідно з моделлю

“такий, як...” [5, с. 229] завдяки “предметно-мовній” стратегії запам’ятовування кольору, що співвідноситься з кольором конкретного об’єкта. В англійській мові до похідних вторинних КП належать переважно утворені від іменників за допомогою конверсії прикметники, які отримали від цих слів вторинну колірну семантику. Проте похідні прикметники зі вторинним колірним значенням в англійській мові, утворені способом афіксації, також достатньо широко вживаються. Оскільки саме в похідних словах із колірним значенням прозора виявляється природа їх мотивації, дослідження словотвірних процесів дозволяє поглибити наші уявлення про формування значень КП, про роль безпосередніх асоціацій в актах називання кольору тощо.

Похідні колоративні одиниці з позиції сучасної англійської та української мов поділяються на дві групи: первинні (1) та вторинні (2) КП. До похідних первинних КП (1) належать прикметники, у яких значення кольору є основним та частіше за все єдиним. Так, наприклад, основне та єдине колірне значення мають англійські прикметники *apricot* ‘pale orange-yellow’, *aquamarine* ‘light bluish-green’, *azure* ‘blue; sky-blue’, *beige* ‘pale brown’, ‘brownish grey’, *biscuit* ‘pale brown’, *carrot* ‘like a carrot in colour’, ‘orange-red’, *canary* ‘light yellow’, *carnation* ‘rosy-pink’, *cerulean* ‘sky blue’, *chartreuse* ‘light yellowish-green’, *chestnut* ‘reddish-brown’, *claret* ‘dark purplish-red’, *crimson* ‘deep-red’, *heliotrope* ‘pinkish-purple’, *indigo* ‘deep violet-blue’, *jade* ‘green’, *lavender* ‘pale purple’, *lilac* ‘pale pinkish-purple’, *magenta* ‘purplish-red’, *orchid* ‘light purple’, *peach* ‘yellowish-pink’, *plum* ‘dark bluish-purple’, *ruby* ‘deep, glowing red’, *rust* ‘reddish-brown or orange’, *salmon* ‘yellowish-pink’, *violet* ‘bluish-purple’ тощо та українські ад’єктиви: *беж* ‘світло-коричневий з кремовим відтінком’, *бордовий* ‘темно-червоний’, *лазуровий* ‘яскраво-синій; блакитний’, *шарлаховий* ‘яскраво-червоний’ тощо. Проте такі похідні англійські та українські КП, окрім первинної колірної семантики, мають вторинні неколірні значення. Англійські: *rosy* – 1. Like a rose; rose-red; pinkish-red. 2. Made of roses. 3. Bright; cheerful [13, с. 820], *sepia* – 1. Bark-brown. 2. Done in sepia [13, с. 859]; українські: *мишастий* – 1. Кольором схожий на мишу; сірий. 2. Схожий чим-небудь на мишу; який нагадує чимось мишу [7, Т. 4, с. 723], *рожевий* – 1. Світло-червоний. 2. перен. Нічим не затьмарений; радісний, світлий. 3. Прикм. до рожа; виготовлений з рожі [7, Т. 8, с. 599]. В англійських лексикографічних джерелах за деякими похідними первинними КП зафіксовано більше одного колірного значення. Наприклад: *carmine* – 1. Deep-red with a tinge of purple. 2. Light-crimson [13, с. 820], *olive* – 1. Yellowish-green. 2. Yellowish-brown [13, с. 820]. Похідні КП, утворені від іменників, “поступово втрачають первісний етимологічний зв’язок зі своїм джерелом і починають сприйматись як абстрактні” [5, с. 10] лексеми з одним лише колірним значенням.

До числа похідних вторинних КП (2) в англійській та українській мовах належать лексеми, які “передають, окрім закріплених за ними спектральних значень, неколірну семантику” [2, с. 270]. При цьому неколірна семантика є завжди первинною щодо колірного значення КП. Наприклад: *bronze* (n) – *bronze* (adj): 1) made of bronze; 2) resembling bronze in colour [15, с. 283]; *бронза* – *бронзовий*: 1) зроблений з бронзи; 2) який має колір бронзи; золотисто-коричневий [7, Т. 1, с. 239]. У семантичній структурі вторинних КП, окрім вторинного колірного значення, закріплені первинні смисли ‘зроблений із / виготовлений із’ (абрикоса, аквамарину, аметисту, бавовни, баклажанів, бананів, бронзи, буряку, вишень, воску, вугілля, гірчиці, глини, горіхів, груші, золота, калини, крейди, лимона, малахіту, малини, меду, моркви, оливок, олова, перлів, пшениці, соломи тощо), ‘той, що стосується’ (барвінку, болота, волошок, вогню, гвоздики, диму, кави, кумачу, неба, смоли, попелу, полум’я, шафрану тощо), ‘вкритий’ (іржою, кров’ю). За допомогою вторинних КП носії мови позначають колір, котрим наділені зазначені реалії. Наприклад: *It took my breath away when I first saw it, floating under Venus like a majestic black whale in an amethyst evening sea, and it still takes my breath away when I shut my eyes now and remember it* [12, с. 52], <...> *Оленка залилася буряковим рум’янцем по саму шию, вирвалася і втекла, змішавшись із гуртом дівчат, а парубок, заломивши шапку, подався геть вулицею* <...> [3, с. 89]; *The sun was beginning to float down on the mountains, and the sea glittered lazily at the foot of their ashy, opaque shadows* [15, с. 85], *Очі їхні каламутніли, а дорога, якою йшли, блакитніла, і перед кожною мимовільно завітнали палкі волошкові очі* [9, с. 48]; *This time, it was the bright brown, almost orange, Harris tweed coat that the prisoner wore, in addition to his rusty-brown little moustache* [14, с. 450], *Вранці, коли відчиняла двері на терасу – двері спершу опиралися, а тоді подалися різко, охнувши, прошарудивши нанесеним під них за ніч іржавим виноградним листом* <...> [3, с. 168].

Л. А. Ковбасюк, розглядаючи семантичний та функційний аспекти одиниць вторинної номінації (ОВН), розуміє під ОВН “номінативні одиниці, що використовуються в новій для них функції найменування, тобто вживаються для визначення таких об’єктів реальної дійсності, які вже були позначені засобами мови” [4, с. 1]. При цьому автор до складу аналізованих ОВН залучає базові КП, похідні колірні одиниці, що реалізують у текстах додаткові до колірної семантики. Т. М. Тяпкина під вторинно-номінативними значеннями КП розуміє контекстуально зумовлену конотативну семантику базових КП. У нашому ж дослідженні вторинні КП охоплюють саме ті лексеми, які є похідними прикметниками від слів із неколірною семантикою, що за ними закріплені вторинні колірні значення, та непохідними іменниками зі вторинною колірною семантикою. У мові вторинні КП можуть уживатись із різними додатковими смислами, однак, “незважаючи на значне послаблення в деяких випадках, семантична ознака “колір” ніколи не зникає повністю. Саме вона виступає тим стрижнем, котрий забезпечує єдність усієї смислової структури <...>” [8, с. 14].

Вторинне використання мовних форм у ролі називання “завжди опосередковане й мотивоване їхніми структурно-семантичними ознаками” [10, с. 79]. При дослідженні процесів вторинної номінації “виникає необхідність вияву й вивчення тих механізмів, які забезпечують створення нових найменувань на основі наявних номінативних одиниць” [10, с. 74]. Адже “без розкриття мовної техніки вторинної номінації неможливо зрозуміти “глибинні” процеси, що відбуваються в галузі номінативної діяльності”, виявити “природу вторинних найменувань та їхню функційну здатність” [10, с. 74].

Лексеми зі вторинним колірним значенням увійшли до групи вторинних КП на базі прототипних об’єктів, пошук яких “відбувається постійно” [5, с. 126]. Носій мови, даючи імена колірним відтінкам за аналогією до відповідних предметів, у першу чергу залучає ті з них, котрі частіше за все потрапляють на очі, краще за все йому відомі [5].

Таким чином, поняття “похідні” та “вторинні” КП не є синонімами. Останні можуть бути як похідними (вторинні прикметникові), так і непохідними (вторинні іменникові) КП. Похідним КП не в усіх випадках властива вторинна колірна семантика, адже похідні від іменників назви кольору можуть мати закріплене у словниках значення кольору як первинне. Такі слова зустрічаються як в англійській, так і в українській мовах. *Перспектива дослідження* полягає у вивченні структурно-граматичних та семантичних особливостей вторинних КП англійської та української мов.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
2. Герасименко И. А. Семантика русских цветообозначений: моногр. / И. А. Герасименко. – Горловка : Изд-во ГПШИЯ, 2010. – 440 с.
3. Забужко О. Вибрана проза / Оксана Забужко. – Харків : Наук. видавництво “АКТА”, 2007. – 610 с.
3. Ковбасюк Л. А. Семантичний та функціональний аспекти одиниць вторинної номінації з компонентом “кольороназва” в сучасній німецькій мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. “Германські мови” / Л. А. Ковбасюк. – К., 2004. – 20 с.
4. Наименования цвета в индоевропейских языках. Системный и исторический анализ / [отв. ред. А. П. Василевич]. – М. : КомКнига, 2007. – 320 с.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
6. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР [за ред. Білодіда І. К.]. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
7. Тяпкина Т. М. Вторично-номінативные функции цветообозначений в современном немецком языке : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 “Германские языки” / Т. М. Тяпкина. – Иваново, 2002. – 19 с.
8. Шевчук В. О. Дім на горі : Роман-балада [післяслово М. Г. Жулинського] / В. О. Шевчук. – К. : Рад. письменники, 1983. – 487 с.
9. Языковая номинация (Виды наименований) / [отв. ред. : Б. А. Серебренников, А. А. Уфимцева]. – М. : Наука, 1977. – 357 с.
10. Chambers 21st Century Dictionary [editor-in-chief M. Robinson]. – Great Britain : Cambridge University Press, 1996. – 1654 p.

11. Fowles Jh. *The Magus* / Jh. Fowles. – New-York : Dell Publishing, 1985. – 668 p. – (Original).
12. *High School Dictionary* [editor-in-chief *E.L. Thorndike*]. – USA : *Scott, Foresman and Company*, 1986. – 1096 p.
13. Spark M. *The Complete Short Stories* [Text] / M. Spark. – UK : Penguin Books, 2002. – 458 p. – (Original).
14. *Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged*, USA : Merriam-Webster inc. Publishers, 1981. – 2662 p.

Аннотація

О. А. Кудря. Классификация цветообозначений в английском и украинском языках

В статье анализируются цветообозначения, выбранные из английских и украинских лексикографических источников. В частности, автор концентрирует свое внимание на разграничении понятий «производные», «первичные» и «вторичные» цветообозначения. В статье также рассматриваются лексико-грамматические особенности исследуемые единицы.

Ключевые слова: цветообозначения, вторичная цветовая номинация.

Анотація

О. А. Кудря. Класифікація кольоропозначень в англійській та українській мовах

У статті проаналізовано кольоропозначення, дібрані з англійських та українських лексикографічних джерел. Зокрема, автор зосереджує увагу на розмежуванні понять «похідні», «первинні» та «вторинні» кольоропозначення. У статті розглянуто також лексико-граматичні особливості досліджуваних одиниць.

Ключові слова: кольоропозначення, вторинна колірна номінація.

Abstract

O. A. Kudrya. The Classification of Colour Terms in English and Ukrainian

The group of colour terms is studied in psychological, philological, ethnolinguistic, historical, physiological and other aspects. In English and Ukrainian linguistics colour terms are usually classified into basic, non-basic, secondary etc. The given article deals with colour terms selected from English and Ukrainian dictionaries. The author of the article pays special attention to the differentiation of the definitions “derived”, “primary” and “secondary” colour terms. The article also studies lexico-grammatical peculiarities of the analyzed units.

The results of the analysis testify to the fact that the definitions “derived” and “secondary” are not synonymic. The latter can be both derived (secondary adjectives) and non-derived (secondary nouns) colour terms. Derived colour terms not always have the secondary colour semantics for the derived from nouns colour terms can have primary colour meaning in English and Ukrainian dictionaries.

The problems of English and Ukrainian colour terms description and classification are still open in modern linguistics and require special consideration.

Key words: colour terms, secondary colour nomination.